

Б. Әлімжанов

ДАРИҒА ҚЫЗ

ТРАГЕДИЯ

Баянғали Әлімжанов

Дариға қыз

*Текст предоставлен правообладателем
Дариға қыз: 2014*

Аннотация

«...Жаз. Айлы түн. Өзен жағасы. Қос ға-шық Қасым мен Дариға оңаша кездесіп тұр. Ай сәулесі жастардың алаулаған жүзінде ойнайды...»

Содержание

Бірінші акт	5
Бірінші көрініс	5
Екінші көрініс	10
Үшінші көрініс	15
Төртінші көрініс	17
Екінші акт	22
Бірінші көрініс	22
Екінші көрініс	28
Үшінші көрініс	32
Төртінші көрініс. Елес.	37
Бесінші көрініс	40

Баянғали Әлімжанов

Дариға қыз

Қатысушылар:

Дариға – 17-де.

Қасым – 17-де.

Әже – 70-те.

Қаптал – Дариғаның ағасы, полиция сержанты, 25-те.

Бірінші акт

Бірінші көрініс

Жаз. Айлы түн. Өзен жағасы. Қос ғашық Қасым мен Дариға оңаша кездесіп тұр. Ай сәулесі жастардың алаулаған жүзінде ойнайды.

Қасым:

(Дариғаға үздіге тіл қатып:)

Өзіңмен қалсам кезігіп,
Ғажайып бір күй туатын,
Екеуміз ғана сезініп
Екеуміз ғана ұғатын!

Айтуым керек болса да,
Сөз табу қиын мұндайда,
Айым-ау мені қинамай
Айтқызбай білсең болмай ма?

Дариға:

(Толқығанын сездірмеуге тырысып, сабырлы тебіреніспен:)

Үлгілі жырың болмаса
Үндемей қалған көп жақсы,
Айқайлап жатқан әлемде,
Айтылмай қалған сөз жақсы!

Қасым:

Алаулап нұрың жүзінде
Ботадай көзің мөлдіреп,
Жарқ ете қалған кезінде
Кетеді жаным елжіреп!

Наздана күлсең сыңғырлай
Жадырар жаным жаңарып,
Жаңбырдан соңғы қырлардай
Дүние кетер тазарып!

Дариға:

Өмірдің әні махаббат
Өртіне қалай шыдарсың,
Жабырқап жүр ме жас жаның
Жаңбырға неге құмарсың!?

Қасым:

Жауынға тоссам кеудемді
Құйылғандай көктен нұр,
Жаныңа шипа болғандай

Тамшысы қандай мөп-мөлдір!

Дариға:

Аппақ тамшы,
Кіршігі жоқ,
Қай сәуледен жаралдың?

Тозып кеткен
Тіршілікке
Мөлдірлік боп таралдың,

Кейде, жаным,
Ұшып кеткің
Келмей ме осы ғарышқа,

Содан кейін
Аппақ нұр боп
Жерге қайта оралғың?!

Қасым:

Күннен шуақ аламыз, жерден қуат,
Тасқа қына бітеді, көлге құрақ.
Жаратылып жан біткен жақсылықтан
Жан сарайын ашады мөлдір бұлақ...

Дариға: (*іліп әкетіп:*)...Жамандық у жаяды неге бірақ?
(*Сәл бөгеліп, айнала жүріп:*)

Өзенді бойлап өлкені кезгім келеді,
Мекен ғып біраз қауырсын қанат кемеңі,
Ақша бұлттарға орана кетіп кей-кейде
Мұхитқа барып мұңымды шаққым келеді!

Қасым:

Сүйгенінен үміт күткен күн – түнде,
Ғашық болған түсінеді кім кім де,
Бұл өмірде махаббатын тапқан жан
Өзге жұртты жек көруі мүмкін бе!?

Шолпандай боп туған аппақ таңдарда,
Қандай ғажап мынау әлем сен барда,
Бақыт деген немене деп ойлаушы ем
Бақыт деген сен екенсің жалғанда!

Дариға:

Мәңгі бірге жалын болып жанамыз,
Бақыт атты бай әлемге барамыз,
Жер мен көктің арасында айналған
Дүниеде тек екеуміз ғанамыз!
Тек екеуміз ғанамыз!

Қасым:

Айдай балқып айдыңға кеп қонатын,

Аққудай боп келші жайған қанатын,
Пәктігіне бұл пәнидің қызығып
Кірпік қақпай қарасыншы қара түн!

Ай нұрына бөленген екі аққудай бір-біріне ақырын-ақырын жақындай береді...

Екінші көрініс

Әжесі мен Қасым өз үйлерінде отыр.

Әже: *(айран құйғалы жүріп, немересін мейірлене иіскеп қояды:)* Өй, құлыным-ау сол! Әжесінің баласы! Әжесінің баласы! *(Айран құйып беріп:)* Әжесінің баласы-ау, соңғы кезде ылғи түн ортасы ауа келетін боп жүрсің... Бүгін тіпті кешігіп келдің ғой... Түнімен көз ілгем жоқ... сені уайымдап...

Қасым: Ә-ә, кітапханада отырып қалып...

Әже: *(қуақыланып:)* Сондай қызық кітап па екен?

Қасым: Иә, тіпті уақыттың қалай өткенін байқамай қалыпшын...

Әже: Кітапхана түнімен жұмыс істейтін болған ба қазір?

Қасым: Ә-ә...не... иә...жоқ! Кітапханадан шыққан соң жатақханаға барып, жолдастармен бірге тағы оқыдым...

Әже: О-о, кітапқұмар құлыным сол! Айтпақшы, бұл қызық кітабың не туралы екен?

Қасым: Енді... әр нәрсе туралы ғой...

Әже: Дұрыс-ақ! Ақыл-ой, білім-ғылым кітапта! Ал, бірақ, түнгі сағат он бірден кейін жатақханадан бөгде адамдарды үйлеріне қарай аттандырып жіберетін тәртіп бар ма емес пе еді?

Қасым: Ә-ә, иә...жатақханадан кейін өзен жағалап, серуендеп жүрдім біраз...

Әже: Өй, ақылыңнан айналып қана кетейін сол, әжесінің баласы! Сарылып сабақ оқи бергенше, бір мезгіл бой сергітіп алғаның қандай жақсы! Бірақ, серуендегеннің жөні осы екен деп, жалғыз өзің жын қаққан адам құсап, жағада арлы-берлі, арлы берлі таң атқанша сенделіп жүре бердің бе?

Қасым: Ә-ә, иә, жоқ...енді, жалғыз өзім жүре бергем жоқ...ә-ә,иә, жағалауда ойға шомып отырдым!

Әже: Сонда, таңға дейін жападан жалғыз жар басында ойға батып, айға қарап отырдың ба, құлыным?

Қасым: Иә, енді қиялдап... ай- жұлдызбен сырласып...

Әже: Ай-жұлдызға қарап, жападан-жалғыз шоқиып отыра беретін ит-құс болып кеттің бе, ботам?!

Қасым: Судың сылдыры да тамаша екен!

Әже: О, несін айтасың! Сонда, судан бір сұлу шолп етіп шыға келер ме екен деп телміріп отырған шығарсың, ә, шолпан туғанша?

Қасым: Ой, әже... Хе-хе-хе! *(қысыла күліп, айранын іше береді.)*

Әже: *(Босаған кесені қайтып ала беріп:)* Оның аты кім?

Қасым: Дариға!

Әже: Дариға! О, Дариға! Аты әйбат екен!

Қасым: Ой, әже...мен байқамай айтып қойдым – ау! Түу-у, сен тура кы-гы-былар сияқтысың...

Әже: Е-е, құлыным-ау сол, кемпірлердің быды-быдысының жанында кы-гы-бы деген не, тәйірі! Бұл әлгі сенен кітап аламын деп сылтауратып кеп жүрген бадырақ қыз ба?

Қасым: Бадырақ емес, бота көз ғой!

Әже: Иә, иә, ботадай, ботадай... Келе – келе түйедей болып кетер... Ал, енді оны маған қашан әкеп бересің?

Қасым: Бүгін!

Әже: Әбеу, көтек!

Қасым: Жарайды онда, ертең яки арғы күні... қашан әкел десеніз, сонда алып келейін!

Әже: Әй, тоқта, тоқта, сабыр ет! Саған тіпті бәрі оп-оңай боп кетті ғой! Бір апта тоса тұр, тым болмаса. Пенсиямды алып, оны-мұны әкеп қояйын. Дұрыстап қарсы алайық... әйтпесе әлгі бадырағың... жоқ, ойбай, ботагөзің танысамын деп келіп, талып қап жүрмесін... бір жарымаған жалмауыз... қурап отырған... қаусаған кемпір екен деп!

Қасым: Әже, әй, әжетайым менің! Қыздан бұрын өзің талып қалма! Келінді алдын ала әкеліп таныстыратын мен орыс емеспін ғой! Мен оны біржола алып келемін!

Әже: Ә-ә! Не дейсің, әй!

Қасым: Келін әкеп беремін деймін!

Әже: Келіні несі, әй? Былай... кішкене... бірер жыл дос болып жүре тұрмайсың ба?

Қасым: Жүре тұруға болмай қалды! Бірер жыл күтіп тұратын емес!

Әже: Е-е, онда бірер жыл күте алмайтын, күтпейтін қызды алып не керек... жалынышты адам құсап...

Қасым: Әже, қалай түсіне қоймайсың? Қыз күтуін күтеді ғой! Сенің тентек шөберең күтетін емес деймін!

Әже: Астапыралла! Не дейсің? Шөбере дейсің бе? О, құдая, тәуба! Ол қайда енді?

Қасым: Қайдасы несі? Келе жатыр аяңдап... жыл аяғына дейін жетіп те қалар жаныңа...

Әже: *(Әрі қуанып, әрі қорқып, әрең-әрең.)* О, алла! Рас естідің бе, құлағым!? Өшкенім жанып, өлгенім тірілді ме шынымен! Ерте кеткен қос мұңлығым қайтып келер ме еді бүгін, көрер ме еді бұл қуанышты! *(Күрсініп, ерте қайтқан баласы мен келінін еске алып, көзін сүртеді. Серпіліп:)* Әлі ертерек емес пе, әжесінің баласы?! Он жетіге де толған жоқсың!

Қасым: *(Жорта бұртиып:)* Болмайды! Үйленбесем болмайды, әжетай! Егер осы қызды қазір алып бермесең, мүлде үйленбей қоямын!

Әже: Өй, құлыным-ау сол, ала ғой, енді, ала бер!

Қасым: *(Еркелеп, құшақтап:)* Әжетайым менің! Әжетайым!

Әже: Құлыным менің, әжесінің баласы, күнім менің!

Қасым: *(Шығуға ыңғайланып:)* Мен барып Дариғаны қуантып келейін... әжем рұқсат берді деп... \ Шыға береді. \

Әже: Байқап жүрші, қалада маза жоқ. Дүрбелең көбейіп тұр! Құдай сақтасын! \ Қасым жүре тыңдап, шығып кетеді. Әже оңаша қалып, күрсінеді: \ О, алла, бергеніңе шүкір! Дариға, Дариға! *(күрсініп:)* Дариға сол қыз!

Күркіреп күндей

Өтті ғой соғыс...

Қайда екен, қайда,

Дариға сол қыз!

Үшінші көрініс

Ереуілге шыққан жұрттың айқай-шуы алыстан жаңғырығып естіледі.

Алаңнан алыстау бір көшеде Қасым телефонмен сөйлесіп келе жатыр.

Қасым: Әлө! Дариға! Дариға жаным! Әжетайым рұхсат берді ғой!

Дариға: (телефоннан:) О-о! Шын айтасың ба, Қасым?!

«Аттан! Аттан! Алға! Алға! «және «Тоқтаңдар! Тоқтатыңдар! «деген дауыстар күшейе келе, топырлаған аяқ дыбысы, сынған шыны, даңғырлаған, күңгірлеген, азан-қазан үрейлі үндер кернеп кетеді жер көкті.

Кенет дыбыс күшейткіштен қатал бұйрық естіледі: Атыңдар!

Атыс басталады.

Алаңнан шыңғырған адамдар дауысы естіліп қалып жатыр...

Қасым атыс даусына бір елең етеді де, мән бермей, сөйлей береді.

Қасым: Шын болғанда қандай! Менің әжем керемет, ғажайып кісі! Әлі көресің өзің де... Мен саған жеткенше асы-

ғып келемін! Сені қуантып, сені бір сүйгенше жанұшырып келемін...

Дариға: Ақырын, ақырын, әжесінің баласы-ай, ұят емес пе?!

Қасым: О, Дариға, Дариға-а... *Ол сөзін аяқтай алмады... Ысқырған оқтың үнін естіген де жоқ, не болғанын сезген де жоқ. Қаңғыған оқ аузынан кіріп, көк желкесінен бір-ақ шықты. Жерге ұшып түскен Қасымның телефонынан:*

– Жаным! Жаным, саған не болды? Неге үндемей қалдың, әжесінің баласы-ау!? – деп жанұшырған қыз даусын ессіз шуға бөленген дүлей дүние шімірікпей жұтып қойды...

Төртінші көрініс

Дариға бөлмесінде оңаша отыр. Аяғы ауыр. Ой үстінде, өзімен-өзі.

У ішкелі даярлана бастайды. Сол кезде есік қағылады. Ақырын, үрейлене барып ашады. Құп-қу жүзді әже кіреді. Дариғаны құшақтап, үнсіз тұрады.

Дариға: Әже, әжетай! Қасымнан айырылғалы мына дүниеде мән де, мағына да қалған жоқ! Қызық та, бақыт та жоқ! Ата-анама, ел бетіне қарайтын бетім де жоқ! Енді маған қалғаны бір-ақ жол- Қасымға жету! Махаббаттың жолында өлген қыздардан менің жаным артық па!?

Әже: Қой, Дариғажан, олай деме! Сабыр, қайрат қыл, үмітсіз шайтан деген!

Дариға: Қасым түсіме кіріп, құшағын жайып, шақыра береді! Сірә, мен көпке ұзамай, соңынан баратын шығармын! *(Үнсіз шегініп кетеді. Шетке барып отырады. Түсі суық, сазарып, әжесінің сөзіне селт етер емес. Белін бекем буып, бетін теріске бұрғандай.)*

Әже: Өле салу оп-оңай, қарағым! Өмір сүру қиын адамға! Бірақ, адам екенің шын болса, өлуге асықпа, өмірді ойла қашанда!

Дариға: *(У құйылған құтыны айналдыра, аялай қарап отыра береді.)*

Әже:

Өлемін деп бекемденсең,
Буып бел,
Қай кезде де кіргізеді
Суық көр,
Өлтірме тек
Ішіндегі өмірді,
Шөберемді
Құдай үшін
Туып бер!

Таба қылмай
Талқысы көп қауымға,
Әкетемін
Басып сені бауырға,
Тау бойлаған
Ну орманның ішінде,
Жасырынған
Шағын,
Шалғай ауылға!

Кім біледі
Өзіңе өзің келерсің,
Жан азабын
Жылап жүріп жеңерсің,
Сәби келсе
Ақ сүтіңнен нәр беріп
Үміттеніп,

Келешекке сенерсің!

*(Басын шайқап,
Егілді кеп ерке қыз
Әзиз әже
Қоса егілді...
Не десін!?
Сәлден кейін сабырға кеп,
Түйді сөз:)*

Амал қанша,
Өлем десең өлерсің!

Адамзаттың
Болашағы
Бала дер,
Бір баладан
Өсіп қанша тарады ел,
Немеремді
Сүйгендігің шын болса,
Бұл сөзіме
Шындап құлақ сала гөр,
Шөберемді туып бер де,
Алаңсыз,
Ажалыңа
Қалауыңша
Бара бер!

Тұрсаң дағы

Қу тағдырдың торында,
Адамсың ғой
Тілегімді орында,
Бір әулеттің,
Бір тұқымның тағдыры,
Мына сенің құрсағыңда,
Қолыңда!

Рахман құдай
Қарайды ғой пейілге,
Сен де,
Мен де
Зар боп қалдық мейірге,
Тоқта, балам,
Сабыр қыл да,
Ойланып,
Өліміңді
Қалдыра тұр кейінге!

Дариға:

Мақұл!
Жақсы!
Сөзің қабыл болды, ана!
Бірақ, кейін,
Тірі қал деп зорлама,
Ант – су ішіп,
Серттесейік осыған,
Ақ шашыңмен

Ертең мені алдама!

(Екеуі осыған серттесіп, қол алысып, құшақтасады.)

Екінші акт

Бірінші көрініс

Ай астында шалғай, шағын ауыл...Сыртта боран құбыла, ышқына соғып, кейде тіпті үйдің іргесін де солқылдатып қояды... Әже пешке бір құшақ ағаш салады. Қос мұңлық ұзақ түннің бір уағына дейін сырласады.

Әже: *(Қолын отқа қақтап отырып:)* Баяғыда...бала күнімізде, о-о, одан бері де алпыс жылдай уақыт өте шығыпты-ау, өтіп бара жатқан өмір-ай десеңші...Иә, бала күнімізде, ақпанның осындай ақтүтек боранды кештерінде қара тонға оранып алып, әжеміздің ертегілерін тыңдаушы едік!

Дариға: О-о, қандай қызық! Көзіме елестеткім келеді, бірақ, елестете алмаймын!

Әже: Несі қызық, ә, Дариғажан?

Дариға: Сіздің бала боп ертегі тыңдап отырғаныңызды айтамын дағы!

Әже: Е-е, немене, біз бала болмаппыз ба? Әлде, осылай, кепкен кемпір боп көктен түсе қалды деп пе едің?! Немесе, ақ шашы шудаланып, беті шалбар – шалбар болып, сойдақ тісі ақсиып, қауақ басы қақшиып, жалмауыз кемпір құсап жеті қат жер астынан шықты дейсің бе?! Е-е, шырағым, біз

де бала күнімізде атамыз бен әжеміздің алдында еркелеп жататынбыз...

Ең алғаш Әзірет Әлімен күрескен Дариға қыз туралы аңызды да сонда естіп едік! Екеуінен Мәди туады, ол ақырзаман болғанда жерді жарып шығып, адамзатты дажалдан құтқарады екен деуші еді әжеміз жарықтық! Шіркін, несін айтасың, ауымыздың суы құритын ертегі-аңызға!

Жалғыз қыстау,
Ну орманның баурында,
Қырау басып,
Бөріні Мақпал таудың да,
Әңгімені ағытатын әжеміз
Немересін
Тербеп қойып алдында.

Елтіп әбден ертегінің сөзіне,
Бәрі елестеп менің бала көзіме,
Айналатын әжей жұмбақ әлемге
Ертегіден келгендей боп өзі де.

Кәрәсін шам саман үйде құбылып,
Көлеңкелер әрлі-берлі жүгіріп,
Аңыздағы аждаһа мен диюлар
Бұрыштардан қарайтындай тығылып,
Жүрек жаурап, діріл қақса тылсымнан
Әжеміздің әжімінен жылынып.

Батырлармен
Бірге қағып қанатын,
Бала қиял
Жер түбіне баратын,
Қайда шіркін,
Сол ғажайып мөлдір шак,
Ертегіге
Естен танып нанатын!

Бұл өмірде
Емес шығар жол тегін,
Кезеді адам
Арман іздеп жер, көгін,
Бір белестен
Бір белеске асады
Бүгінгіден
Қызық-ау деп ертеңім,
Бірақ маған
Ыстық кейде бәрінен
Боранды кеш...
Ескі қыстау...
Ертегім!

Дариға: О-о, әже, қандай керемет, ғажайып күй! Сонда сіз де Қасым сияқты әжеңіздің бауырында өстіңіз бе?

Әже: Е-е, әжемнің бауырында өспегенде, қайда барамын, қарағым-ау! Бізді қанды қырғын соғыс ата-анамыздан ерте айырып, жастай сорлатқан жоқ па?! *(Мұңайып, қайтадан*

қайраттанып:)

Армандары
Көп болса да ойға алған,
Шет қала ма
Елге келген ойраннан,
Курскінің
Доғасында дот жарып,
Қайтпай қалды
Қайран әкем майданнан!

Қиын тағдыр
Соғып өтіп құйындай,
Жар қызығы,
Жан рахаты бұйырмай,
Жанбай жатып
Сөнді қанша махаббат,
Ақ желегі
Ашылмай да жиылмай,
Ауыл тола
Жесір әйел,
Жетім қыз,
Ел зарлаған,
Қанды жасы тиылмай...*(Әже ауыр күрсініп, сәл мұңайып отырып:)*
Қай жобаға сыйғызамын
Ал сені,
Жесір қалған
Некесі де қиылмай!

Жастықпенен
Сүйгендерің бекер ме,
Шын махаббат
Ізсіз-тозсыз кете ме,
Қолында ғой
Рахымы мол құдайдың,
Кешем десе,
Қосам десе некеге!

Дариға:

Еркің білсін,
Түсін мейлі, түсінбе,
Жастық – мастық,
Артық-кем көп ісінде,
Күнаһар боп
Күйем неге мен бірақ..?
Шын жүректен
Сүйгендігім үшін бе..?!

Куә болған
Кең дүние,
Айлы аспан,
Сүйгенім шын
Махаббатқа тоймастан,
Түсінбейді
Бірақ оны ешкім де,
Бала тапқан

Деп табалар
Ойнастан!

Әже:

Олай деме...
Ойлап, назар салсаңыз,
Опасызда
Кісілік жоқ, нансаңыз,
Құрсағынан қырсық көріп,
Қан жұтып,
Қара бет боп
Қала берді қанша қыз!

Жаның күйіп,
Жүрегіңнен жас тама,
Қиналсаң да,
Қайдағыны бастама,
Сенің жөнің мүлдем бөлек,
Шырағым,
Күдер үзбе,
Менің ойым басқада!

*(Әже орнынан тұрып, отты көсеуге ыңғайлана береді.
Дариға лып етіп барып, оның қолынан көсеуді алып, отты
көсей бастайды. Әже толқып, қарап тұрады.)*

Екінші көрініс

Ауылдағы үй. Көктем келген. Жылаған сәбидің үні естіледі. Дариға қолына көтерген күйі әрлі-берлі жүріп. «Баю-баю-баю-бай, бай-бай-ай, бай-бай-ай!» – деп әлдилейді. Бала жылауын қоймайды. Әже келеді.

Әже: Жә, болды, байың жаңа өлгендей бай – байламай! Кәне, бері әкел! *(Қолына алып, кеудесіне басып:)*

Әлди, әлди ақ бөпем,
Ақ бесікке бөлейін,
Жылама, бөпем, жылама,
Жілік шағып берейін,
Көгала иттің құйрығын
Көлеңке қылып берейін!
Әлди, әлди аппағым,
Қойдың жүні қалпағым,
Жұрт сүймесе сүймесін,
Өзім сүйген аппағым!

(Бөпе жылағанын қойып, ұйқтап қалады. Әжесі оны төсегіне жатқызады.)

Дариға: О, ғажап! Мен қанша әндетсем де, жылай береді! Ал сіз қолыңызға алып, бауырыңызға басып, «әлди, әлди» десеніз болды, рахаттанып ұйқтап қалады!

Әже: Сендердің әндерің де, сәндерің де бөтен ғой, бала-

ны шошытпаса, жұбатпас! Сәби – періште, сезеді әжесінің мейірімін! Е-е, дүние-ай, Қасымтайыма жетер ме еді менің осы мейір, сағынышым! Қайтіп жалғыз жатыр екен, әжесінің баласы!

Дариға: Әжетай! Бұрын Қасым менің түсіме жиі кіріп, қырға, қызғалдақ теруге шақыра беруші еді, ал кеше баланың жанында бол деп, қалдырып кетті!

Әже: Е, жарайды, қал десе, қал! Аруақтың айтқанын екі етпе!

Дариға: Білмеймін...

Әже: Ал өзі қайтті?!

Дариға: Өзі ме...өзі... сізге қарай кете барды! Сол кезде оянып кеттім!

Әже: Е-е, құлыным- ау сол, әбден мені сағынып, зарығып жүрген шығар!

(Бөпе жылайды. Дариға қолына алып, ыңылдап «әлди, әлди ақ бөнем, ақ бесікке жат, бөнем!» деп әндетіп, жұбатып, мейірлене иіскеп, бауырына басады.)

Әже: *(Оған сынай қарап, басын изеп,қуанып қалады. Іле бойын жиып, жорта қызғанып:)* Жә, болды, әжесінің балдарына жабыса бермей, әкел бері!*(қолына алып,құшақтап, тербеп жүреді.)* Шөберетайым, шөжетайым менің!

(Кенет әже жүрегі қысып, ақырын отырып қалады. «Әже, әже!» деп, қорқып кеткен Дариға дәрі береді. Әже дәріні аузына сала беріп, ес-түссіз төсекке құлай кетеді.)

Дариға: *(Әженің қолын уқалап, жанұшырып:)* Әже, әже-

тай! Кетпеңіз, кетпеңізші! Кішкентай Зарлық екеумізді кімге тастап кетесіз зарлатып?! Сіз үшін жүрдім ғой осынша уақыт! Қырқынан шығарып бер де, бара бер дедіңіз... Одан кейін кішкене емізе тұр, ет алғанша дедіңіз... Енді мүлде қал деп отырсыз! Жарайды, мен кетпеймін, қаламын, бірақ сіз де кетпеңіз, біздің жанымызда болыңыз! Әже, сен мейірбанды, қайырымды едің ғой... өмір бойы қиындықтың бәрін жеңген батыр едің ғой... бізді жылатып тастап кетпеші, әже-тай, кетпеші!

Әже: *(Ақырын көзін ашып:)* Шынымен, кетпейсің бе?!

Дариға: Кетпеймін, әже, кетпеймін! Енді Зарлықты, сізді тастап ешқайда кетпеймін! Сіз де кетпеңіз!

Әже: *(Әлсірегенін сездірмеуге тырысып:)* Өй, балапаным, Қасымтайымның жан жары, Зарлығымның анасы Дариғажаным! Келші, бетіңнен сүйейін! *(Басын көтеріп, Дариғаны құшақтап, мейірлене иіскейді. Қайраттанып отырады төсекте:)* Кетпеймін, құлыным, қорқпа, өлейін деп жатқан мен жоқ! Сені сынайын деп, еркелеп жатқаным ғой әншейін! Өне, бәрі жақсы болған жоқ па? Е-е, солай қарағым, бір кемпірдің қырық қызды алдайтын қулығы болады! *(Дариға күліп жібереді. Әже де бір күліп алады. Күрсініп:)* Дегенмен, жаман айтпай жақсы жоқ, айтқаннан кісі өліп қалмайды. Адамның жаны – Алланың аманаты, қай кезде аламын десе де өзі біледі хақ тағала. Мұсылман кез келген уақытта о дүниеге аттанып кетуге дайын болуы керек. Көп жылаудың да қажеті жоқ, сұм ажал, өткінші жалған деп ренжу де

ретсіз. Алланың жазғанына ризашылық керек! Ана сөмке-де аздаған ақша бар, бауырларымның әдірісі, тлипоны бар! Соларға хабарлассаң болды, өздері бәрін атқарады. Қасымтайымның жанынан орын алып қойғанмын, сонда апарып қойсын! Біздің қаладағы ескі үйімізді Зарлықжанның атына түсіріп, саған берсін! Көз қиығын сала жүрсін! Оның бәрін қағазға жазып қойғам, қолдарына берерсің! Өзіңе айтарым, отымызды өшірмей, шөберетайымды аман-есен ел қатарына қос! Аманат, аманат саған! Өркенің өссін, балам! Солай, жарығым, жай айтып жатқаным ғой, уайымдама! Зарлықжанды бөлмесіне апарып жатқыза ғой! *(Дариға бөпені әкете бергенде:)* Әкелші... бетінен бір иіскейін! *(Емірене бір иіскейді.)* Шөберетайым, Қасымтайымның құлынтайы, құдай ғұмыр берсін саған! *(Бара ғой дегендей ишара жасайды. Дариға бөпені алып, келесі бөлмеге кетеді. Әже ыңғайланып жатады төсекке.)* Қасымтайым, құлыным, әжесінің баласы, сағындым ғой сені, зарықтым әбден...Лә иләһа илла аллаһ! *(Әже өмірден озады.)*

Дариға: *(Қайта келіп, оны көріп:)* «Әже-е-е!» деп бір ышқына айқайлап жіберіп, жанында бүк түсіп, үнсіз отырып қалады!

Үшінші көрініс

Дариға әжесінің үйінде. Жалғыз өзі үй жинастырып жүр. Қаптал келеді.

Қаптал: Дариға! Дариғажан!

Дариға: Қаптал?! Шынымен сенбісің?

Қаптал: *(Құшақтап:)* Менмін, менмін, қарындасым!

Дариға: *(Құшақтап:)* Ой, ағатай, ағажан!

Қаптал: *(Арлы- берлі жүріп:)* Ойпырмай, аман- есен тап- тым-ау ақыры! Осынша уақыт...міне, жарты жылдан асты, ат ізін салмай кетті, бір іздеп неге бармайсың деп әке-шешеміз де миды жеп бітті!

Дариға: Несіне уайымдай береді, телефонмен сөйлесіп, амандық білдіріп жүрмін ғой!

Қаптал: Е-е, дұрыс қой, дұрыс, бірақ ата-ананың аты – ата-ана. Көзімен көріп тұрмаса, көңілі бір көншімейді! Әсіресе, «барып білші, сол қыз бір бәлеге ұшырап қалмасын, сол көзім тарта береді, түсімнен де шошып жүрмін,» – деп, шешеміз қатты уайымдап жүр! Ал, айтшы, неғып көрінбей кеттің? Қайда жоғалып кеттің?!

Дариға: Енді...оқу...тіршілік...дегендей...*(Бөпенің жылаған даусы шығады. Дариға жүгіре басып кетеді. Қаптал аң-таң. Дариға іле құндақтаулы сәбиді көтеріп, «алди, алди ақ бөнем, ақ бесікке жат бөнем!» деп, тербей алдилеп*

келеді. Сәби тынышталады.)

Қаптал: *(Бір сұмдықты сезгендей, секемденіп:)* Мынау не?

Дариға: *(Шамырқанып, ширғып:)* Көріп тұрсыз ғой... Бөпе!

Қаптал: Кімдікі?

Дариға: Менікі!

Қаптал: Әкесі бар ма өзінің?

Дариға: Әкесіз бала болушы ма еді?

Қаптал: Болғанда қандай! Осы күнде баланы қайсынан тапқанын білмей де қалатын қыздар аз емес!

Дариға: Жоқ, қорқпаңыз, мен бір-ақ адамнан таптым!

Қаптал: Олай болса, қайда әкесі?!

Дариға: Ол жоқ...

Қаптал: А-а, солай де! Түсінікті! *(Қаны қайнап, арлы-берлі аласұра жүре бастайды:)* Жоқ болып... жоғалып кетеді жігітсымақтар... Аңқау, сенгіш, мақұлық қыздарды алдап-сулап, билеп, күйлеп, илеп, буаз қылады ды, тайып тұрады! Әне, атана ғана нәлет айуан, азғындар! Қыздың тағдырын ойына да алмайды! Масқара ғып, жылатып кете береді иттер! Энеки, қыздарды бұзатын өзіміз! Бұзылған деп қорлайтын да өзіміз! Бұларды ма, бұларды... әй, ондырмай жазалайтын болса ғой, шіркін! *(Шырылдап сәби жылайды..)* Әй, өздері де оңбас – ау, оңбас, қыздың көз жасы жібермес!

Дариға: *(Бөпені уатып:)* Әлди, әлди, ақ бөпем, әлди, әлди...

Қаптал: Әлдилеме... әкесінің аузын... Оған керегі жоқ бала саған керек пе? Қараңғы түссін... апарып қоқысқа лақтыра сал... яки, бір кемпір-шалдың есігінің алдына тастап кет те, қайқайып жүре бер! Сенің бұл масқаранды менен басқа тірі жан білмейді! Сыланып-сипанып, басқа қалаға кет те, қалаған байыңа түк білмегендей тиіп ал! Ал, ана оңбағанның... сені алдап кеткен иттің... аты-жөнін, пәмиләсін, әдірісін әкел бері! Мен сөйлесейін онымен! Күшіктей қыңсылатып тұрып, мойнына қарғыбау тағып әкеліп, босағана байлап қоймасам, ағаң болмай кетейін! Байлауға көнбесе, қол-аяғын кісендеп, түрменің түбінде шірітейін! Оның да сәті түспесе, қараңғы түн мен қой боғындай қорғасын жалынсын... жоқтауын бір-ақ асырайын!

Дариға: Олай деменіз ол туралы! Оның еш жазығы жоқ! Біз...

Қаптал: *(Сөзін бөліп:)* Жазығы жоқ! Оның жазығы жоқ! Олай болса, бәріне кінәлі өзің екенсің ғой! Е-е, қарап тұрған жігітке қыз асылған заман... Құнажын көзін сүзбесе, буыршын бұйдасын үзбейді деген атам қазақ! Өліп-өшіп өзін жабысқан екенсің ғой... Қаншық! Бізден қашып жүргенін де сол екен ғой! Енді түсінікті болды бәрі де! Бүйтіп көзге күйік болғанша, қаңғып неге кетпедің, қаншық! Ел-жұртқа масқара ғып, бәрімізді жерге қаратқанша, арам неге өлмедің, қаншық! Өмір бойы мұғалім болып, ұрпақ тәрбиелеген, ұлағатты ұстаз, үлгілі отбасы атанған ана әке – шешенді тірідей өлтірдің ғой! Енді олар қайтіп мектепте сабақ береді?

Қайтіп жұрттың баласын жақсылыққа тәрбиелейді, ә?! (*Дариға бөнесін ішкі бөлмеге алып кетеді. Қаптал жалғыз қалып, сабасына түсіп, сабырмен күңіренеді.*) Кешегі аяулы Дариға, қанаттыға қақтырмай, тұмсықтыға шоқыттырмай, әлпештеп өсірген мөп-мөлдір Дариға, арман Дариға, ән Дариға, бүгінде көйлегінің етегін кім көрінгенге ашқан арсыз жәлеп болса, амалың қайсы, а, дариға! Өз қолыммен басыңды бірақ шабар ма едім, әттең, дүние-ай... дәтім бармайды!

Дариға: (*Бөнесін ішкі бөлмеде қалдырып, қайтып келіп, Қапталдың сөзін бөлуге неше оқталып, сең соққандай сенделіп барып, ең соңында шыдай алмай ышқынып.*) Жоқ! Жоқ! Олай емес, күйдірме мені Қаптал! Сөз тыңда! Біз Қасым екеуміз бір-бірімізді шын сүйіп едік! Ата-анамыздың ақ батасын алып, қосыламыз деп едік! Амал не, ол қапыда атылған оқтан қаза болды! (*Күрсініп, үнсіз егіліп, отырып қалады.*)

Қаптал: (*Сәл сабырға кеп.*) Ә-ә, солай ма?! Иә, осы күні бұзық көбейіп кетті ғой! Екі сөзге келмей, бір-біріне қару ала жүгіретін боп кетті жастар! Бұл бір сұмдық болды! Адамдар өмір сүргісі келіп, бақытты болашаққа ұмтылып, тырысып келе жатады... Сол кезде бір қаныпезер... әдейі немесе мүлде кездейсоқ, әйтеуір, қару жұмсап, жайратады да салады. Сөйтіп, бірер жыл отырып шығып, тайрандап жүреді тағы да! Ал бір жас өмір өшіп, артында қанша адам зарлап қала береді! Мына қарашы, сені де сорлатқан жоқ па! Бақытты жас отау болып өркендеудің орнына, елге қара-

бет болып, балаң екеуің қайда барарыңды білмей, бір қуыста тығылып отырсыңдар! Ал, не болады ертең!? Осыны ойлай ма екен бұл иттер?! Әй, қоятын кездері болды ғой бір-бірін қойдай сойғанды! *(Дариғаға:)* Айтшы қалқам, кім сені бұлай зарлатқан?! Кегінді алып берейін!

Дариға: *(Сыбырлап, әрең, әрең:)* Ол полицайлардың оғынан қаза болды!

Қаптал: *(қапелімде сасқалақтап:)* Полицейлердің?! Қой... мүмкін емес... қалайша? Әлде, өзі бұзық болды ма?

Дариға: *(сыбырлай, ащы өксігін әзер тежеп.)* Жоқ! Дүрбелең кезінде!

Қаптал: *(үндемей қалып, сәлден кейін:)* Бүлікші ме еді?

Дариға: Жоқ! Түк те қатысы жоқ! Он жетіге де толмаған... Өз бетімен келе жатқанда... Қаңғыған оқ тиген!

Қаптал: *(ышқынып:)* Қаңғыған оқ?! Қалайша?

Дариға: Қайдан білейін? Алаңнан алыс, басқа бір қиыстау көшеде келе жатқан өз бетімен. Қаңғыған оқ тура аузынан тиген!

Қапталдың көңілі бұзылады. Құлағы шулап, басы айналып, көз алдында от жарқылдап, айналасын көк түтін басқандай болады. Ол екі қолымен құлағын басып, көзін тарс жұмып, бүк түсіп отыра кетеді. Сол күйі өткен күннің елесіне еніп кеткендей болады...

Төртінші көрініс. Елес.

Қапталдың еске алуы.

... Қаланың орталығында сержант Қаптал тосқауылда тұр. Ереуілге шыққан жұрттың айқай-шуы құлақ тұндырады. «Аттан! Аттан! Алға! Алға! «және «Тоқтаңдар! Тоқтатыңдар! «деген дауыстар күшейе келе, топырлаған аяқ дыбысы, сынған шыны, даңғырлаған, күңгірлеген, азан-қазан үрейлі үндер кернеп кетеді жер көкті.

Кенет дыбыс күшейткіштен қатал бұйрық жаңғырығып, үрейлі естіледі: «Атыңдар! Атыңдар!»

Атыс басталады.

Алаңнан шыңғырған адамдар дауысы естіліп жатыр...

Қаптал: (Автоматын неше мәрте кезей беріп, ата алмай қайта түсіріп:) Ат дейді? Шынымен ат дей ме? Масқара, бұл бұйрық па сонда?!

(Санасында жаңғырығып, өлең естіледі:)

Санадағы жаңғырық:

*Бұйрық – бұйрық,
Орындалмақ қалайда,
Бұлжымайтын
Темір тәртіп солай ма?
Біреуді ат деп
Бұйрық берсе бастығың,*

Қылмыскер боп
Қанға бату жарай ма?
Ол да өзіңдей
Ата – ананың баласы
Көздеп тұрып
Бұйрықтан да ары ойла...
Тоқта, солдат,
Мылтығыңды түсір де,
Нысанаңда
Кім тұрғанын абайла!

Атаңды да
Атасың ба ат десе,
Отанды да
Сатасың ба сат десе,
Ажал оғын
Аямастан елге атып
Қырып тастап
Күнәға әбден бат десе?!

Болам деме
Уақыт өтіп, таза адам,
Арылмайсың
Нахақ қаннан, назадан,
«Біз бұйрықты
Орындадық тек қана!»
Деген сөзің
Құтқара алмас жазадан!

Қаптал: О, сұмдық –ай, енді қайттім? Қайтіп атамын? Атпасам, тағы болмайды! Бұйрықты орындамай көр... Ер-тең оқ атылмаған ұңғыны тексеріп, тауып алса, өзімді жұмыстан қуып, тіпті, соттап та жіберуі мүмкін – ау! Ал, бірақ, кісінің қанын қалай жүктеймін?! Онда былай...ешкімге тигізбей... жоғары қарай...бір қиырға қарай атып құтылайын! *(Автоматын бір қиырға қаратып, жоғарылау атқылай береді. Ысқыра жсауған оқ ауаны тілгілеп, қаланы кезіп кетеді...)*

Бесінші көрініс

Әжесінің үйінде. Қаптал есін жияды. Үнсіз отырады біраз. Дариға оған таңдана, секемдене қарайды.

Қаптал: Жоқ! Жоқ! Мүмкін емес!

Дариға: Саған не болды, Қаптал?!

Қаптал: Сол күні алаңда мен де болып едім ғой!

Дариға: Не дейсің?! Қалай?

Қаптал: Не қалайы бар? Бұзықтарды тәртіпке салу үшін бізді бір-ақ сәтте осында алып келген!

Дариға: Сонда...сен де оқ аттың ба адамдарға?!

Қаптал: Жо-жоқ... мен тікелей кісілерге атқан жоқпын... жоғары қарай... айдалаға аттым!

Дариға: Ал менің Қасым жаным айдалаға қаңғырған оқтан қаза тапқан! (*Қапталға қадалып:*) Ол оқтың сенің оғың емесіне кім кепіл?!...Қалаға, халыққа қарата оңды-солды оқ жаудырғандарың ешбір жөн-жобаға сыймайды ғой тіпті!?

Қаптал: Тоқтат, қайдағы жоқты айтпай! Мен әдейі кісілер жүрмейтін қиыстау жаққа атқанмын...Менің оғым ешкімге де тиюі мүмкін емес!

Дариға: Қасым да кісілер жүрмеген қиыстау көшемен келе жатқан!

Қаптал: Не дейсің? Жоқ, мүмкін емес! Соншама жұрт-

тың ішінде... менің оғым қаңғып барып жалғыз қарындасымның сүйген жігіті, болашақ күйеу баламды мерт қылуы мүмкін емес! (*Салден кейін ес жиып, сабырмен.*) Анықтап алайықшы, ол оқиға қай жерде, қай көшеде болып еді?!

Дариға: Алаңнан екі көше ары қарай, көлденең... Абыл мен Қашаған көшелерінің қиылысында...

Қаптал: Абыл мен Қашаған! Мен ол жерде болған жоқпын!

Дариға: Сен болмасаң да, сенің оғың болды! Менің жүрегім сезеді... сенің қолыңнан қанның иісі шығады... менің Қасымжанымның қаны!

Қаптал: Қоя ондайыңды! Айғақсыз жаламен күйдірме! Қазір мен (*ұялы телефонымен смс жаза бастайды.*) тергеуші досыма хат жазып, анығын біліп, бұл күмәнді айыптың ақтық нүктесін бір-ақ қоямын! Мінеки! Қазір-ақ келеді жауабы!

Дариға: Сенің қолың таза болса екен, бауырым! (*Екеуі екі бұрышта үнсіз күтіп отырады. Зың-ң етіп смс келеді.*)

Қаптал: (*Асып-сасып ашып қарап, «ух» деп, дауыстап оқи жөнеледі.*) Міне, тыңда! «Жасөспірім шығыстан батысқа қарай кетіп бара жатқан. Оқ қарсы алдынан, яғни батыс жақтан келіп тиген!» Міне! Менің оғым емес! (*Ұшып тұрып, қуанып, Дариғаны құшақтап, айналдыра билеп.*) Менің оғым болуы мүмкін емес! Өйткені, мен оңтүстік жақтан батысқа қарай атқанмын! Ал, Қасымға оқ батыс жақтан келіп тиген! Яғни, батысқа қарай атылған оқтың ба-

тысқа қарай кетіп бара жатқан кісінің аузынан тиюі мүлдем-м мүмкін-н емес-с!!! Көрдің бе міне... көзің жетті ме енді!

Дариға: Неменеңе мәз боласың, Қаптал!? Бәрі бір сендердің оқтарың... *(Бала жылайды. Дариға ішкі бөлмеге барып, алып келеді.)* Әлди, әлди, ақ бөпем, әлди, әлди, әлди-ай, әлди-ай...

Қаптал: Мәз болмағанда ше... *(Зың-ң етіп тағы смс келеді. Әрі үміттеніп, әрі күдіктеніп оқи бастайды.)* «Бір қызық жағдай... Жасөспірімге оқ тіке келіп тимеген! Айналып келіп тиген! Рикошет! Яғни, батысқа қарай атылған оқ бетон қабырғаға соғылып, шығысқа қарай қайырыла ұшып келіп, балаға тура аузынан тиген!»

Дариға: *(Үнсіз шөгіп қалған Қапталға төніп келіп:)* Сол... анық сол сенің оғың болды ғой! *(Әлі құрығандай, сылқ етіп отыра кетеді.)*

Қаптал: *(Ауыр үнсіздіктен кейін:)* Бірақ, әлі де анық айғақ, айқын дәлел жоқ қой! Біздікі әншейін долбар ғана! Жә! Дариға, Дариғажан айналайын! Басыңды көтер, белінді бу! Болар іс болды! Өкінсек те, өртенсек те өткен қайтып оралмайды! Болашақты ойлайық! Сен бұл баланды маған бер! *(Дариға көзі шарасынан шыға қарайды оған.)* Иә, маған бер! Сенің мұндай халге ұшырағаныңды менен басқа ешкім білмейді! Мен бұл баланы менің балам деп, елге алып барамын! Бауырыма салып, бағып-қағып өсіремін! Ал сен алаңсыз тірлігінді жасай бер! *(Дариға түсініксіз күйде, дел-*

сал болып тұрғанда, Қаптал оның қолынан баланы алып, құшақтайды. Бөпе шырқырап жылап қоя береді. Қаптал жанұшырып, әрлі-берлі тербеп,» әлди,әлди, әлди-ай», – деп әлек болады. Бөпе одан сайын шырқырай түседі.)

Дариға: (Баланы Қапталдың қолынан алып, ақырын ғана: «Жылама бөпем, жылама, жілік шағып берейін, әлди,әлди, ақ бөпем, ақ бесікке бөлейін, әлди,әлди, әлди-ай!» – деп сызылта әндеткенде, сәби тынышталады.)

Қаптал: Дариға, Дариғажан! Қандасым, бірге туған қарындасым, сен түсінсеңші менің жанымды! Мен әдейі істеген жоқпын ғой! Ол оқ менің өз жүрегімді тілгілеп жатыр! Мен енді қайтіп өмір сүрмекпін!? Бер маған баланы! Жанымның жарасына ем болар ма екен?! Әкел, әкелші маған, бетінен бір сүйейін! Жүрші, кетейікші үйге! (Ұмтылып, баланы алмақ болады. Дариға бермей, жалтарып кетеді. Қаптал өз екпінімен құлап барып, қолын тіреп, тізерлеген күйі теріс қарап отырып қалады.)

Дариға: Жо-оқ! Мен осы үйдің, осы шаңырақтың келінімін! Әжем, әжетайым ақ батасын беріп, аманаттап тапсырып кеткен! (Бөпесін көтеріп жүреді әрлі берлі.)

Бауырымсың,
Айтсаң да сөз өтімді,
Ойламаймын
Мен бұл үйден кетуді,
Өз қолыңмен
Атып тастап әкесін,

Жарылқаймын
Дейсің бе енді жетімді!

Аға, сенің,
Бөлек еді қадірің,
Қазып бердің
Бақытымның қабірін,
Ойланбастан
Атқан оғың сын сәтте,
Қиып түсті
Бір әулеттің тамырын!

Күллі арманым
Құрбандыққа шалынып,
Кең жалғанда
Барар жерім тарылып,
Шыр-шыр етіп
Басталғанда бір өмір,
Бір ғұмырдың шамы сөнген
Зарығып!

Әжетайым...
Арман еткен шарана,
Шарана үшін
Шырылдаған бар ана,
Бір әулеттің
Болашағы,
Тағдыры,
Тіреліп тұр

Құйтақандай балама!

Қарғыс алып
Қоғамнан да,
Отаннан,
Аласталып,
Шығып қалған қатардан,
Дүниеде
Мендей сорлы бар ма екен,
Байға тимей
Жесір қатын атанған!

Қиянатқа
Қияметтік куәміз,
Жердің бетін
Көз жасымен жуамыз,
Мұңлық, Зарлық,
Жетім бала...
Жесір қыз...
Жылап алып,
Белді бекем буамыз!

Қасым жаным,
Қас қыраным,
Алмасым,
Ошағыңның
Оты сөніп қалмасын,
Жеткіземін
Сәбиіңді бұйырса,

Бір әулеттің
Үміті мен жалғасын!

Бізге мейлі,
Арналмасын өлеңдер,
Бетімізге
Басса – басын берендер,
Мен келемін,
Сәбиімді көтеріп,
Ей, адамдар,
Не десендер о деңдер!

*(Қаптал сол теріс қарап, тізерлеген күйі қимылсыз қала
береді. Дариға баланы көтеріп, ілгерілей береді.)*

Соңы